

Gunita Štāle, Dzintra Zaķe, Līga Krūmiņa  
*Latvijas Akadēmiskā bibliotēka*

## «LATVIEŠU GRĀMATU RĀDĪTĀJS» (1911-1919)

Jāņa Misiņa "Latviešu rakstniecības rādītāja" 1. sējums iznāca Latviešu Grāmatu tirgotāju un izdevēju biedrības apgādā 1924. gadā, 2. sējums - Latvijas Kultūras fonda apgādā 1937. gadā.

1. sējums uzrāda grāmatas latviešu valodā, kas izdotas laikā no grāmatiespiešanas sākuma Latvijā - no 1585. gada līdz 1910. gadam, izņemot daiļliteratūru un grāmatas par mākslu. Tās uzrādītas 2. sējumā, kas hronoloģiski aptver laiku no 1585. gada līdz 1925. gadam.

J. Misiņš bija iecerējis izdot "Latviešu rakstniecības rādītāja" 3. un 4. sējumu. 3. sējumā bija paredzēts apkopot periodiskos izdevumus un kalendārus latviešu valodā, bet 4. sējums bija domāts kā 1. sējuma papildinājums, tas ir, apkopot latviešu grāmatu produkciju par laiku no 1911. gada līdz 1925. gadam, kā arī papildināt ar to izdevumu aprakstiem, kas dažādu apstākļu dēļ 1. sējumā nebija ietverti. Šo ieceri J. Misiņš diemžēl nerealizēja, tāpēc grāmatas, kas izdotas laikā no 1911. gada līdz 1919. gadam, nav bibliografētas.

Kā zināms, informāciju par latviešu valodā izdotajām grāmatām no 1920. gada var atrast Augusta Gintera un Voldemāra Caunes sastādītajā rādītājā "Latviešu zinātne un literatūra", bet no 1927. gada - "Valsts bibliotēkas biļetenā".

Grāmatas augšzemnieku dialektā reģistrētas Valērijas Seiles sastādītajā un 1936. gadā izdotajā rādītājā "Grāmatas Latgales latviešiem".

J. Misiņa iecere par latviešu periodisko izdevumu bibliografēšanu īstenota Latvijā pēc II pasaules kara - materiāls

sagatavots un apkopots četros sējumos un hronoloģiski aptver laiku no 1768. gada līdz 1945. gadam. Pie šī darba strādāja Akadēmiskās bibliotēkas (agrāk - LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālā bibliotēka) darbinieki.

Akadēmiskajā bibliotēkā tika strādāts, lai istenotu J. Misiņa iecerī arī par "Latviešu rakstniecības rādītāja" 4. sējumu, respektīvi, lai sagatavotu 1. sējuma turpinājumu un apkopotu latviešu grāmatu produkciju par laiku no 1911. gada līdz 1919. gadam, kā arī bibliografētu 1. sējumā neietvertos izdevumus. Darba gaitā atklājās, ka J. Misiņa rādītāja 1. un 2. sējumā nav uzrādīts prāvs skaits izdevumu, kas varētu būt izskaidrojams tādējādi, ka, pirmkārt, daļa izdevumu nav nokļuvusi J. Misiņa redzes lokā un līdz ar to nav arī aprakstīta, otrkārt, J. Misiņš apzināti savā rādītājā nav ietvēris (runājot šodienas terminoloģijā) grupālās apstrādes izdevumus vai sīkiespieddarbus, piemēram, dažādu biedrību statūtus un darbības pārskatus, nolikumus, instrukcijas un tamlīdzīgi.

Tā tika nolemts strādāt divos virzienos: pirmkārt, apkopot latviešu grāmatas par laiku no 1911. gada līdz 1919. gadam, un, otrkārt, sagatavot papildinājumus J. Misiņa "Latviešu rakstniecības rādītāja" 1. un 2. sējumam, tas ir, aprakstīt rādītājā neietvertos izdevumus. To visu kopā nosauca par "Latviešu grāmatu rādītāju".

Jāpiebilst gan, ka darbs pie šī rādītāja ilgst jau vairākus gadus, diemžēl - ar pārtraukumiem, paralēli strādājot pie citiem bibliogrāfiskiem darbiem un mainoties darbiniekiem.

Pēc ilgāka pārtraukuma 1993. gada novembrī darbs pie "Latviešu grāmatu rādītāja" atsākās. Gadu gaitā sakrātais materiāls bija rūpīgi jāiepazīst un jāapgūst, lai varētu sākt bibliogrāfisko rediģēšanu. Ļoti svarīgs darbs bija visa savāktā materiāla precīza salīdzināšana ar abiem J. Misiņa rādītāja sējumiem un V. Seiles rādītāju "Grāmatas Latgales latviešiem".

Savāktais un apkopotais materiāls liecināja, ka daudzu izdevumu nav Latvijas bibliotēkās, tie atrasti un aprakstīti Krievijas bibliotēkās, bet, diemžēl, vienlaicīgi nav klasificēti. Tādēļ bija jāmaina sākotnējā iecere sistemātiski kārtot visu materiālu, jo

klasificēt izdevumu tikai pēc nosaukuma, neizpētot tekstu un saturu, bieži vien praktiski nav iespējams. Tādā gadījumā, izvēloties materiāla sistemātisko kārtojumu, daudzus izdevumus nebūtu iespējams ievietot kādā no sistemātiskajām iedaļām. Sevišķi tas sakāms par izdevumiem, kas ietilpst J. Misiņa rādītāja 1. un 2. sējuma papildinājumos. Tāpēc tika nolemts materiālu par laiku no 1911. gada līdz 1919. gadam kārtot sistemātiski, pārējo - alfabētiski.

Izdevuma identificēšanas iespējas (jo sevišķi veca, daudzkārt izdota, tulkota, lokalizēta, pārstrādāta un tamlīdzīgi) ir tieši proporcionālas izdevuma bibliogrāfiskā apraksta precizitātei. Materiāla rediģēšanas gaitā atklājās ļoti daudzas neprecizitātes un nekonsekvences izdevumu bibliogrāfiskajā aprakstā. It sevišķi tas sakāms par atkārtoto un daudzsējumu, kā arī par dažādu biedrību darbības pārskatu izdevumu aprakstiem. Daudz neprecizitāšu bija vērojamas izdevumu apakšnosaukuma un atbildības ziņu pierakstā.

Turklāt bija gadījumi, kad viens un tas pats izdevums aprakstīts gan Latvijā - Nacionālajā un Akadēmiskajā bibliotēkā, gan arī kādā Krievijas bibliotēkā, bet aprakstos ir dažādas atšķirības, kā rezultātā nav iespējams noteikt, vai aprakstā ir viena izdevuma atsevišķi eksemplāri vai arī dažādi izdevumi. Jo sevišķi, ņemot vērā to, ka vecajiem izdevumiem bieži vien nav saglabāties vāks (ja tāds vispār bijis), bojāta titullapa vai arī defektīvs ir viss eksemplārs; iesienot izdevums ir griezts un līdzināts, tātad mainījies formāts un tamlīdzīgi.

Šo iemeslu dēļ tika izskatīts viss Misiņa bibliotēkas fonds, vēlreiz salīdzināti *de visu* apraksti ar fondā esošajiem izdevumiem, izdarīti attiecīgie labojumi un papildinājumi. Darba gaitā konstatējām, ka bibliotēkas fondi pēdējos gados ievērojami papildinājušies ar rādītājam atbilstošiem, līdz šim neaprakstītiem izdevumiem. Tā savāktais materiāls tika papildināts ar jauniem aprakstiem.

Tā kā pastāv iespēja, ka līdzīgas izmaiņas notikušas arī Nacionālās bibliotēkas fondos, paredzēts izskatīt Nacionālās bibliotēkas darba katalogu, salīdzinot to ar aprakstīto materiālu

un nepieciešamības gadījumā pārbaudīt aprakstus *de visu*. Tā tiku apzināti visi Latvijas bibliotēkās esošie rādītājā ietvertie izdevumi.

Daļa latviešu literatūras iespieddarbu, kas izdoti laika posmā no 1820. gada līdz 1917. gadam, glabājas Helsinku Universitātes bibliotēkā. Ziņas par šo literatūru atrodamas Līvijas Vitoliņas sastādītajā un 1978. gadā Helsinkos izdotajā rādītājā "Latviešu literatūras krājums, 1820-1917". Paredzēts salīdzināt arī šo rādītāju ar savākto materiālu un abiem J. Misiņa rādītāja sējumiem, trūkstošos izdevumu aprakstus no Līvijas Vitoliņas sastādītā rādītāja iekļaujot "Latviešu grāmatu rādītājā". Diemžēl šos izdevumus nebūs iespējams pārbaudīt *de visu*, tādēļ bibliogrāfiskais apraksts šajos gadījumos nebūs pilnīgs. Apraksti būs publicēti tā, kā tie doti "Latviešu literatūras krājumā".

1993. gadā darbs pie "Latviešu grāmatu rādītāja" atsākās būtiski atšķirīgā un jaunā formā. Proti, tika izstrādāta datu bāzes programma "Latviešu grāmatu rādītāja" ievadišanai datorā.

Informāciju par katru grāmatu ievada datorā, sadalot to pa ierakstu laukiem. Lauki pēc satura atbilst bibliogrāfiskā apraksta standarta elementiem. Ir, piemēram, autora, nosaukuma, sastādītāja, tulkotāja u. t. t. ierakstu lauki, kas rezultātā veido bibliogrāfisko aprakstu un piedalās bibliogrāfisko paligrādītāju tapšanā. Datu bāzē ir arī tādi ierakstu lauki, kas palīdz bibliogrāfiem materiālu grupēt un rediģēt. Tā kā viss materiāls sastāv no 2 daļām - turpinājumi un papildinājumi, tad ir lauks ar šo pazīmi, kā arī UDK lauks sistemātiskajam kārtojumam u. tml.

Bibliogrāfiski aprakstot un ievadot datorā informāciju par iespieddarbiem, kas tapuši gadsimta sākumā vai vēl agrāk, ir jārisina virkne problēmu. Kā viena no tādām ir noteikti jāmin tas, ka šodien lietojamie grāmatu aprakstišanas noteikumi, respektīvi, bibliogrāfiskā apraksta standarts ir izstrādāts un vairāk piemērots mūsdienu unificētā un standartizētā poligrāfiskā materiāla vienveidīgai un tipveida apstrādei. Bet agrāko laiku izdevumiem, ja domājam par konkrēta vēsturiskā laika posma poligrāfiskā izpildījuma īpatnībām vai arī, no

mūsdienu viedokļa raugoties, par nekorektu latviešu valodu, šie aprakstišanas noteikumi nav sevišķi piemēroti un atbilstoši. Dažreiz ir problemātiski standartizētā formā fiksēt vairākus teikumus garas apakštitula vai atbildības ziņas, kas ļoti bieži saplūst kopā ar darba nosaukumu gramatiski saistītā teikumā.

Tomēr datora izmantošanai šī rādītāja tapšanā ir divas pamatpriekšrocības. Pirmkārt, materiāla vākšanas, rediģēšanas un drukāšanas darbus var veikt paralēli, atzīmējot attiecīgās pazīmes lauciņā, vai darbs pie konkrētā apraksta ir pabeigts vai vēl turpinās; otrkārt, informācija ir pieejama lasītājiem jau šobrīd. Kamēr nav veikta visa materiāla izskatīšana un bibliogrāfisko aprakstu rediģēšana, rādītāju nevar poligrāfiski izdot. Taču tie 4100 ierakstu, kas darba gaitā jau ir ievadīti datorā, ir pieejami LAB datu bāzē ikvienam lasītājam. Kopējais rādītāja apjoms varētu būt ap 4,5 tūkstoši aprakstu.

Kā zināms, jebkura bibliogrāfiskā rādītāja funkcionālo vērtību nosaka paligrādītāji. "Latviešu grāmatu rādītājam" ir paredzēti personu, darbu nosaukumu, izdevēju un izdošanas vietu, spiestuvju un iespiešanas vietu, sēriju, hronoloģiskais un vietvārdu rādītājs.